ԽՈՐԻԿՅԱՆ ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ
(ԱԻ)

ԱՔԵՄԵՆՅԱՆ ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻ X ՍԱՏՐԱՊՈՒԹՅԱՆ ԷԹՆԻԿԱԿԱՆ ԿԱԶՄԻ ՇՈՒՐՋ

Օրթոկորյուբանտիները և պարիկանիները հիշատակվում են Հերոդոտոսի կողմից X՝ մարական սատրապության կազմում[1]: Օրթոկորյուբանտիների հունարեն անունը թարգմանաբար համապատասխանում է հին պարսկերեն սեպագիր արձանագրությունների տիգրախաուդա՝ «սրածայր գլխարկավորներ» սակերին, որոնք տեղադրվում են Միջին Ասիայում[2]: Ըստ այդմ էլ մասնագիտական գրականության մեջ կարծիքներ կան, որ օրթոկորյուբանտիները և պարիկանիները սխալմամբ են ներառված X սատրապության մեջ, և օրթոկորյուբանտիներին տեղադրել են Կասպից ծովից արևելք՝ մինչև Ֆերգանայի սահմանները[3]: Պարիկանիներին համարել են Ֆերգանայի մինչարիական երկրագործական բնակչությունը[4], որը տարբեր է Հերոդոտոսի XVII սատրապության մեջ հիշատակվող պարիկանիներից[5]: X սատրապության պարիկանիներին Ֆերգանայի բնակիչներ են համարել նաև այլ հետազոտողներ[6]: Սակայն

---

[1] Հերոդոտոս, Պատմություն ինը գրքից, թարգմանությունը Ս. Կրկյաշարյանի, Ե., 1986, III, 92 (այսուհետև՝ Հերոդոտոս):

[2] Անունը թարգմանել են նաև «բարձունքների բնակիչներ» և «ուղղաձիգ սաղավարտավորներ» (տե՛ս Պետրոսյան Ս., Հին Մարաստանի տարածքի երրորդ էթնիկական տարրի մասին, «Պատմա-բանասիրական հանդես», 1979, թիվ 4, էջ 47; Доватур А., Каллистов Д., Шишова И., Народы нашей страны в "Истории" Геродота (այսուհետև՝ Д. К. Ш.), М., 1982, с. 192):

[3] Junge J., Orthokorybantioi, "Pauly's Real-Encyclopadie der classischen Altertumswissenschaft" (այսուհետև՝ RE), Stuttgart, 1942, XVIII, S. 1484; նույնի՝ Parikanioi, "RE", 1949, XXXVI, S. 1482.

[4] Herzfeld E., The Persian Empire. Studies in Geography and Ethnography of the Ancient Near East, Wiesbaden, 1968, p. 329.

[5] Հերոդոտոս, III, 94: Պարիկանիները նշված սատրապության մեջ են նաև Հերոդոտոսի մյուս տեղեկություններում (նույն տեղում, VII, 68; 86):

[6] Տե՛ս Д. К. Ш., էջ 193:

կարծիք կա, որ սողդիական փաստաթղթերում վկայված Ֆերգանայի անվան հին ձևը Far(a)gana կամ Fragana է, որը հունարենում չէր կարող տալ Պարիկանա[7]: Մարական սատրապությունից դուրս նշված երկու ցեղերի տեղադրությունը քննություն չի բռնում: Ի. Դյակոնովը օրթոկորյուբանտիներին նույնացրել է այսրկովկասյան սկյութների, սակեսինների հետ, իսկ պարիկանիներին էլ համարել է Մանայի թագավորության բնակիչներ[8]: Ի. Խլոպինը պարիկանիների հիշատակությունը XVII սատրապության մեջ համարել է սխալ՝ գտնելով, որ պարիկանիները շվոթվել են պարետակենների հետ[9]: Ի. Պյանկովը մարական սատրապության օրթոկորյուբանտիների նույնացումն այսրկովկասյան սակեսինների հետ համարում է սխալ և օրթոկորյուբանտիներին նույնացնում է ղերբիկների հետ, որոնք բնակվել են Կասպից ծովի և Արալյան լճի միջև, չնայած Մարաստանի հետ տարածքային առումով անմիջականորեն չեն սահմանակցել: Այս, ինչպես նաև պարիկանիների նույնացումը հյուրկան-վրկաններին քննություն չի բռնում[10]:

Պարիկանիներ անունը ուսումնասիրողները կապում են Ավեստայի ղիվային էակ պարիկայի հետ, որից ծագում է նոր պարսկերեն *փերին*[11]: Հեկատեոս Միլետացու մոտ հիշատակվում է Պարիկանե քաղաքը Պարսքում[12], որը հուշում է XVII սատրապության պարիկանիներին, որոնց պետք է փնտրել արևելյան Ֆարսում և հարավային Կրմանում,

---

[7] Лившиц В., Согдийский посол в Чаче, Советская археология, 1962, вып. 2, с. 103.

[8] Дьяконов И., История Мидии, М.-Л., 1956, с. 248, 338, 447; Алиев И., Племена и племенные группы в Атропатене,"Вестник древней истории" (այսուհետև՝ ВДИ), 1987, № 3, с. 69.

[9] Хлопин И., Этнография державы Ахеменидов по Геродоту, "Страны и народы Востока", М., 1969, вып. 8, с. 286.

[10] Пьянков И., "История Персии" Ктесия и среднеазиатские сатрапии Ахеменидов в конце V в. до н. э., "ВДИ", 1965, №2, с. 43, 45, 49; Olmstead A., History of the Persian Empire, Third impression, Chicago, 1960, p. 241, 291 f.

[11] Грантовский Э., Ранняя история иранских племен Передней Азии, М., 1970, с. 281; Меликов Р., Этническая картина Азербайджана в период ахеменидского владычества (VI-IV вв. до н. э.), Баку, 2003, с. 129.

[12] Müller C., Fragmenta historicorum graecorum, v. I, Parisiis, 1841, p. 12, fr. 180.

որտեղ հայտնի է Fārıyān վայրը[13]: Մեր կարծիքով, հավանական է այն ենթադրությունը, որ հին մարական պանթեոնի աստվածությունների անվանումները, որոնք համապատասխանում են Վիդեվատի դներին, և կրոնական հատուկ հասկացությունները պահպանվում են բուդիների (Բուդի աստվածուհի), բուսերի ցեղերի և Կունդուրու (Կունդա աստված) քաղաքի անունների մեջ[14]: Այս տեսանկյունից պարիկանիների անվան ծագումը ևս հնարավոր էր: Հետևաբար պարիկանիների տակ պետք է հասկանալ իրանական, այլ ոչ թե ոչ իրանական ցեղերին[15]:

Ինչ վերաբերում է օրթոկորյուբանտիներին, ապա սրանք տեղադրվում են մարական սատրապության կազմում: Օրթոկորյուբանտիների անունը մասնագիտական գրականության մեջ ստուգաբանվել է «իսկական կորիբանտեր», որի կրողները ծագումնաբանորեն կապվում են փոքրասիական կորիբանտների հետ մասնավորապես և վոյուգացիների ու հին Հեղկաստանի բիրիգունների հետ ընդհանրապես: Կորիբանտեր էին կոչվում փոքրասիական Մայր դիցուհու՝ Կիբելե, Մա, քրմերը[16]: Մեր կարծիքով, օրթոկորյուբանտիների նույնացումը սակերի հետ, օրինակ, Սակըզի շրջանում, անընդունելի է, և ելնելով օրթոկորյուբանտիների «իսկական կորիբանտեր» մեկնաբանությունից՝ մարական սատրապության այս ցեղին նույնացնում ենք մարական ցեղերից մեկի՝ մագերի հետ

---

[13] Грантовский Э., նշվ. աշխ., էջ 282: Ե. Հերցֆելդը նշում է, որ Հեկատեոսը Պարսքը գործածում է ամբողջ Իրանի համար (տե՛ս Herzfeld E., նշվ. աշխ., էջ 329): Հավանաբար միջնադարյան Պարիհան արաբ աշխարհագետների Բարիզ քաղաքն է (տե՛ս Բոյաջյան Վ., Շահնամեում բելուջների հիշատակության հարցի շուրջ, «Իրան-նամէ», 1999, թիվ 32-34, էջ 112): Պարիկանիներին նույնացրել են բարիզների ցեղի հետ (տե՛ս Книга деяний Ардашира сына Папака, транскрипция текста, пер. со среднеперс., введ., коммент. и глоссарий О. М. Чунаковой, М., 1987, с. 77, 100):

[14] Nyberg H. S., Die Religionen des alten Iran, Leipzig, 1938, S. 339; Грантовский Э., նշվ. աշխ., էջ 181, 267, 281:

[15] Дьяконов И., նշվ. աշխ., էջ 338:

[16] Պետրոսյան Ս., Հին Մարաստանի տարածքի..., էջ 46-58: Փոքրասիական օրթոկորյուբանտիներին հիշատակում է նաև Սուիդասը (տե՛ս Herzfeld E., նշվ. աշխ., էջ 327):

(միջնադարյան *mug*)[17], որոնց անունը հին պարսկերենում նշանակում է «մոգ, քուրմ»: Օրթոկորյուբանտիներ՝ «իսկական կորիբանտներ», բացատրական անվանումը մարական մագերի ցեղի՝ «ճշմարիտ քրմերի» հունական նույնականացումն էր իրենց հայտնի կրոնական իրողությունների հետ, հետևաբար օրթոկորյուբանտիների տակ չպետք է փնտրել այլ էթնիկական տարր: Համեմատության համար նշենք, որ Ստրաբոնը Կապադովկիայում հիշատակում է մագերին[18], որոնց տակ պետք է հասկանալ ոչ թե մագերի մարական ցեղը, այլ քրմերի: Մագերը սկզբնապես ցեղի անվանում է եղել, ցեղային-կրոնական կազմակերպություն, այլ ոչ թե քրմական դասի անուն: Մագերը եղել են քրմական ֆունկցիաներ իրագործող մարական ցեղ: Չնայած մագերը ծագումով մարական ցեղ էին, բայց այդ բառով հաճախ կոչվում էին պարզապես քրմերը՝ անկախ էթնիկական պատկանելությունից: Օրինակ, հայտնի է, որ մագերի մեջ կային նաև պարսիկներ[19]:

Օրթոկորյուբանտիներ-մագերը, ամենայն հավանականությամբ, գտնվել են Փրաասպա-Հրատն մեծի շրջանում:

HOVHANNES KHORIKYAN
(IOS)

ON THE ETHNIC STRUCTURE OF THE X SATRAPY OF ACHAEMENIAN PERSIA

Many important and wrinkled issues on the ethnic history and historical geography of Media and Achaemenian Persia were examined in the article, the elucidation of which has an important meaning for studying the history of the Empire as well as obeying peoples. The name of Orthokorybantioi means "true priest" and they are placed in Media. The Parikanioi were the Iranian tribe, from which we have a New Persian *pari* "foreign (bad) woman".

---

[17] Հերոդոտոս, 1, 101; 140:

[18] Страбон, География в 17 книгах, перевод, статья и комментарии Г. Стратановского, Л., с. 680.

[19] Алиев И., Племена и племенные группы..., էջ 72: